

ΝΑΟΜΙ ΚΛΕΙΝ

**ΤΟ ΚΑΥΤΟ ΘΕΜΑ
ΤΗΣ ΚΛΙΜΑΤΙΚΗΣ ΑΛΛΑΓΗΣ**

ΣΤΙΣ ΦΛΟΓΕΣ

Το μέλλον δεν ακολουθεί μία αναπόφευκτη πορεία. Απεναντίας, θα μπορούσαμε να προκαλέσουμε την έκρηξη μαζική εξαφάνιση στην ιστορία της Γης ή θα μπορούσαμε να δημιουργήσουμε έναν ευημερούντα πολιτισμό, βιώσιμο μακροπρόθεσμα. Και τα δύο είναι εφικτά ξεκινώντας από το τώρα.

-KIM ΣΤΑΝΛΕΪ ΡΟΜΠΙΝΣΟΝ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Εισαγωγή: «Είμαστε η πυρκαγιά»

9

Μια τρύπα στον κόσμο

59

Καπιταλισμός εναντίον κλίματος

75

Γεωμηνανική: Βολιδοσκοπώντας την κατάσταση

107

**Όταν η επιστήμη λέει ότι η πολιτική επανάσταση
είναι η μόνη μας ελπίδα**

113

Η κλιματική αλλαγή αντιμετώπι με το αέριο τώρα

121

Σταμάτα να προσπαθείς να σώσεις τον κόσμο μόνος σου

131

Ένα ριζοσπαστικό Βατικανό;

139

**Άφσέ τους να πνιγούν: Η βία της διαφοροποίησης του άλλου
σε έναν κόσμο που υπερθερμαίνεται**

151

Τα χρόνια του Άλματος: Τελειώνοντας την ιστορία του ατελείωτου

171

Εν θερμώ σχολιασμός για έναν θερμό πλανήτη

191

Εποχή καπνού

207

Το διακύβευμα της ιστορικής στιγμής μας

233

Ο καπιταλισμός, όχι η «ανθρώπινη φύση», σκότωσε τη δυναμική μας
στην αντιμετώπιση της κλιματικής αλλαγής

243

Δεν υπάρχει τίποτα φυσικό στην καταστροφή στο Πουέρτο Ρίκο

253

Τα κινήματα θα δημιουργήσουν, ή θα ανακόψουν,
το Πράσινο Νιου Ντπλ

259

Η τέχνη του Πράσινου Νιου Ντπλ

273

Επίλογος: Τα επιχειρήματα υπέρ ενός Πράσινου Νιου Ντπλ

281

Ευχαριστίες

293

Πρώτες δημοσιεύσεις

295

Ευρετήριο

297

ΕΙΣΑΓΩΓΗ: «ΕΙΜΑΣΤΕ Η ΠΥΡΚΑΓΙΑ»

ΜΙΑ ΠΑΡΑΣΚΕΥΗ, ΣΤΑ ΜΕΣΑ ΜΑΡΤΙΟΥ ΤΟΥ 2019, ΞΕΧΥΘΗΚΑΝ ΜΕΣΑ ΑΠΟ ΤΟ ΣΧΟΛΕΙΟ σαν μικρά ποτάμια, βράζοντας από έξαψη και ανεμελιά καθώς έκαναν κοπάνα. Τα ποταμάκια χύθηκαν σε φαρδιές οδούς και λεωφόρους, όπου ενώθηκαν με άλλα ρυάκια παιδιών κι εφήβων που φώναζαν συνθήματα και κουβέντιαζαν, ντυμένων με λεοπάρ κολάν, με κολλαριστές στολές και κάθε λογής άλλο ρούχο ανάμεσα σε τούτα τα δύο.

Σύντομα τα ποταμάκια έγιναν ορμητικοί ποταμοί: 100.000 στο Μιλάνο, 40.000 στο Παρίσι, 150.000 στο Μόντρεαλ.

Πλακάτ ανεβοκατέβαιναν πάνω από την ανθρωποθάλασσα: ΔΕΝ ΥΠΑΡΧΕΙ ΠΛΑΝΗΤΗΣ Β! ΜΗΝ ΚΑΙΤΕ ΤΟ ΜΕΛΛΟΝ ΜΑΣ. ΤΟ ΣΠΙΤΙ ΦΛΕΓΕΤΑΙ!

Μερικά πλακάτ ήταν πιο σύνθετα. Στη Νέα Υόρκη κάποια κοπέλα κρατούσε μια ζωγραφιά που, με πλούσια χρώματα, εικόνιζε λεπτοκαμωμένους μπάμπουρες, λουλούδια και ζώα της ζούγκλας. Από μακριά θύμιζε σχολική εργασία για τη βιοποικιλότητα: από κοντά ήταν ένας θρήνος για την έκτη μαζική εξαφάνιση: 45% ΤΩΝ ΕΝΤΟΜΩΝ ΕΧΕΙ ΧΑΘΕΙ ΛΟΓΩ ΤΗΣ ΚΛΙΜΑΤΙΚΗΣ ΑΛΛΑΓΗΣ. 60% ΤΩΝ ΖΩΩΝ ΕΧΕΙ ΕΞΑΦΑΝΙΣΤΕΙ ΤΑ ΤΕΛΕΥΤΑΙΑ 50 ΧΡΟΝΙΑ. Στο κέντρο είχε ζωγραφίσει μια κλεψύδρα όπου η άμμος τελείωνε γρήγορα.

Για τον νεαρόκοσμο που συμμετείχε στην πρώτη παγκόσμια Σχολική Αποχή για το Κλίμα, η μάθηση είχε γίνει πράξη ριζοσπαστικοποίησης. Είχαν μάθει, στα πρώτα αναγνωστικά, σε σχολικά βιβλία και ακριβά ντοκιμαντέρ, για την ύπαρξη αρχαίων παγετώνων, εκθαμβωτικών κοραλλιογενών υφάλων κι εξωτικών θηλαστικών, ανάμεσα στα πολλά θαύματα του πλανήτη μας. Κι ύστερα, σχεδόν ταυτόχρονα –από δασκάλους, μεγαλύτερα αδέρφια ή συνέχειες των ίδιων ταινιών– ανακάλυψαν ότι αρκετά από αυτά τα θαύματα έχουν ήδη εξαφανιστεί και μεγάλο μέρος των υπόλοιπων θα έχει εξαφανιστεί πλέον προτού καν αυτοί φτάσουν τα τριάντα.

Όμως δεν ήταν μονάχα η γνώση για την κλιματική αλλαγή που παρακίνησε αυτούς τους νέους ανθρώπους να βγουν μαζικά από τις τάξεις τους για να διαδηλώσουν. Για πολλούς από αυτούς, ο λόγος ήταν ότι τη βίωναν. Έξω από το κοινοβούλιο στο Κέιπ Τάουν στη Νότια Αφρική, εκατοντάδες νεαροί διαδηλωτές φώναξαν στους εκλεγμένους ηγέτες τους να πάσουν να εγκρίνουν νέα προγράμματα εκμετάλλευσης υδρογονανθράκων. Μόλις πριν από έναν χρόνο τούτη η πόλη των τεσσάρων εκατομμυρίων βρέθηκε στο έλεος μιας τόσο δριμείας ξηρασίας, ώστε τα τρία τέταρτα του πληθυσμού ήρθαν αντιμέτωπα με την προοπτική να ανοίξουν τις βρύσες τους και να μην τρέξει ούτε σταγόνα. ΤΟ ΚΕΪΠ ΤΑΟΥΝ ΠΛΗΣΙΑΖΕΙ ΣΤΗΝ «ΗΜΕΡΑ ΜΗΔΕΝ» ΤΗΣ ΞΗΡΑΣΙΑΣ, έλεγε ένας χαρακτηριστικός πρωτοσέλιδος τίτλος. Η κλιματική αλλαγή, γι' αυτά τα παιδιά, δεν ήταν κάτι που το διάβαζαν στα βιβλία ή ένας μακρινός φόβος. Ήταν τόσο παρούσα και επιτακτική όσο η ίδια η δίψα.

Το ίδιο ίσχυε και στη διαδήλωση για την κλιματική αλλαγή στο νησιωτικό έθνος Βανουάτου στον Ειρηνικό, όπου οι κάτοικοι ζουν με τον φόβο της περαιτέρω διάβρωσης των ακτών. Οι γείτονές τους στον Ειρηνικό, τα Νησιά του Σολομώντα, έχουν χάσει ήδη πέντε μικρά νησιά με την άνοδο της στάθμης των νερών, ενώ άλλα έξι κινδυνεύουν να εξαφανιστούν για πάντα.

«Υψώστε τη φωνή σας, όχι τη στάθμη της θάλασσας!» φώναζαν οι μαθητές.

Στη Νέα Υόρκη, δέκα χιλιάδες παιδιά από δεκάδες σχολεία συναντήθηκαν στο Κολόμπους Σερκλ και διαδήλωσαν έως τον Πύργο Τραμπ φωνάζοντας: «Τα λεφτά δεν θα έχουν σημασία όταν θα είμαστε νεκροί!» Οι μεγαλύτεροι έφηβοι στο πλήθος είχαν ζωηρές αναμνήσεις από τότε που η υπερθύελλα Σάντι έπληξε την παραθαλάσσια πόλη τους το 2012. «Το σπίτι μου πλημμύρισε και τα 'χασα ολότελα», θυμόταν η Σάντρα Ρότζερς (Sandra Rogers). «Αυτό μ' έκανε να το ψάξω, γιατί δεν μαθαίνεις αυτά τα πράγματα στο σχολείο.»

Η τεράστια πορτορικανική κοινότητα της Νέας Υόρκης ήταν επίσης μαζικά στον δρόμο εκείνη την ασυνήθιστα ζεστή μέρα. Μερικά παιδιά ήρθαν τυλιγμένα στη σημαία του νησιού, μια υπενθύμιση για τους συγγενείς και τους φίλους που υπέφεραν ακόμα ύστερα από τον τυφώνα Μαρία το 2017, που προκάλεσε διακοπή ρεύματος και νερού σε ευρείες περιοχές της χώρας για τους περισσότερους μήνες της χρονιάς· μια ολική κατάρρευση των υποδομών, που κόστισε τη ζωή σε περίπου τρεις χιλιάδες ανθρώπους.

Η διάθεση ήταν άγρια και στο Σαν Φρανσίσκο, όπου παραπάνω από χίλιοι διαδηλωτές μαθητές μίλησαν για το πώς ήταν να ζουν με χρόνια άσθμα

εξαιτίας της ρύπανσης από βιομηχανίες στις γειτονιές τους –και για το πώς αρρώστησαν πολύ περισσότερο, όταν ο καπνός από μια πυρκαγιά έπνιξε την περιοχή του κόλπου λίγους μήνες πριν από τη διαδήλωση. Οι μαρτυρίες ήταν παρόμοιες σε διαδηλώσεις σε όλες τις βορειοδυτικές ακτές του Ειρηνικού, όπου ο καπνός από πρωτόγνωρες πυρκαγιές είχε κρύψει τον ήλιο για δύο συνεχόμενα καλοκαίρια. Στα βόρεια σύνορα, στο Βανκούβερ, νέοι άνθρωποι είχαν κατορθώσει πρόσφατα να πείσουν το δημοτικό συμβούλιο για να κηρύξει «κλιματική έκτακτη ανάγκη».

Επτά χιλιάδες μίλια μακριά, στο Δελχί, διαδηλωτές μαθητές αφήφισαν τη μόνιμη ατμοσφαιρική ρύπανση (που συχνά είναι η χειρότερη παγκοσμίως) για να φωνάξουν μέσα από ιατρικές μάσκες: «Πουλήσατε το μέλλον μας για το κέρδος!» Σε συνεντεύξεις, ορισμένοι μίλησαν για τις ολέθριες πλημμύρες στην Κεράλα, οι οποίες προκάλεσαν τον θάνατο τουλάχιστον τετρακοσίων ανθρώπων το 2018.

Ο υπουργός Φυσικών Πόρων της Αυστραλίας, με θολό νου από τον άνθρακα, δήλωσε: «Το καλύτερο που θα μάθετε πηγαίνοντας σε μια διαδήλωση είναι πώς στέκεται κανείς στην ουρά στο ταμείο ανεργίας.» Απτόητοι, 150.000 νέοι άνθρωποι ξεχύθηκαν σε πλατείες στο Σίδνεϋ, στη Μελβούρνη, στο Μπρίσμπεϊν, στην Αδελαΐδα και άλλες πόλεις.

Αυτή η γενιά Αυστραλών έχει αποφασίσει ότι ουσιαστικά δεν μπορεί να παριστάνει πως όλα είναι φυσιολογικά. Όχι βέβαια, όταν, στις αρχές του 2019, στην πόλη Πορτ Ογκάστα στη Νότια Αυστραλία η θερμοκρασία έφτασε στους 121°F (49,5°C). Όχι βέβαια, όταν ο μισός Μεγάλος Κοραλλιογενής Ύφαλος, το μεγαλύτερο φυσικό οικοδόμημα στον κόσμο, φτιαγμένο από ζωντανά πλάσματα, έχει μετατραπεί σε έναν σηπόμενο υποθαλάσσιο μαζικό τάφο. Όχι βέβαια, όταν, τις εβδομάδες πριν από την αποχή, δασικές φωτιές είχαν ενωθεί σε μια πελώρια πυρκαγιά στην Πολιτεία Βικτόρια, αναγκάζοντας χιλιάδες ανθρώπους να εγκαταλείψουν τα σπίτια τους, ενώ στην Τασμανία πυρκαγιές κατέστρεψαν παρθένα τροπικά δάση διαφορετικά από οποιοδήποτε άλλο οικοσύστημα στον κόσμο. Όχι όταν, τον Ιανουάριο του 2019, ένας συνδυασμός ακραίων θερμοκρασιακών μεταβολών και κακής διαχείρισης του νερού αφύπνισε ολόκληρη τη χώρα με εικόνες βιβλικής καταστροφής: Ο ποταμός Ντάρλινγκ ήταν γεμάτος με επιπλέοντα κουφάρια από ένα εκατομμύριο νεκρά ψάρια.

«Μας απογοητεύσατε οικτρά», είπε η δεκαπεντάχρονη οργανώτρια των διαδηλώσεων Νοσράτ Φαρέχα (Nosrat Fareha) απευθυνόμενη στους πολιτικούς εν γένει. «Αξίζουμε κάτι καλύτερο. Οι νέοι άνθρωποι δεν έχουν

καν δικαίωμα ψήφου, όμως θα πρέπει να ζήσουν με τις συνέπειες της αδράνειάς σας.»

Δεν έγινε καμία μαθητική διαδήλωση στη Μοζαμβίκη· στις 15 Μαρτίου, τη μέρα των παγκόσμιων διαδηλώσεων, όλη η χώρα ετοιμαζόταν για το πλήγμα του κυκλώνα Ιντάι, μιας από τις χειρότερες θεομηνίες στην αφρικανική ιστορία, που ανάγκασε ανθρώπους να καταφύγουν στις κορυφές των δέντρων, καθώς τα νερά ανέβαιναν, με αποτέλεσμα να πνιγούν τελικά πάνω από χίλια άτομα. Κι ύστερα, μόλις έξι εβδομάδες αργότερα, καθώς μάζευε ακόμα τα συντρίμια της, η Μοζαμβίκη έμελλε να χτυπηθεί από τον κυκλώνα Κένεθ, άλλη μια πρωτόγνωρη θεομηνία.

Σε όποιο μέρος του κόσμου κι αν ζουν, οι άνθρωποι αυτής της γενιάς έχουν κάτι κοινό: Είναι οι πρώτοι για τους οποίους η διατάραξη του κλίματος σε πλανητική κλίμακα δεν αποτελεί μια μελλοντική απειλή αλλά μια βιωμένη πραγματικότητα. Και όχι σε μερικούς τόπους που είχαν την ατυχία να βρεθούν στο επίκεντρο, αλλά σε κάθε ήπειρο ανεξαιρέτως, με τα πάντα λίγο ως πολύ να εκτυλίσσονται πολύ πιο γρήγορα απ' ό,τι είχαν προβλέψει τα περισσότερα επιστημονικά μοντέλα.

Οι ωκεανοί θερμαίνονται 40% γρηγορότερα απ' όσο προέβλεπαν τα Ηνωμένα Έθνη πριν από μόλις πέντε χρόνια. Και μια σαρωτική μελέτη σχετικά με την κατάσταση της Αρκτικής, που δημοσιεύτηκε τον Απρίλιο του 2019 στο *Environmental Research Letters*, με επικεφαλής τον καταξιωμένο παγετολόγο Τζέισον Μποξ (Jason Box), διαπίστωσε ότι ο πάγος σε διάφορες μορφές τήκεται τόσο γρήγορα, που το «αρκτικό βιοφυσικό σύστημα τώρα τείνει ολοφάνερα προς μια πρωτοφανή κατάσταση, συγκριτικά με αυτήν στην οποία βρισκόταν τον 20ό αι., με επιπτώσεις όχι μόνο μέσα στην Αρκτική αλλά και πέρα απ' αυτήν». Τον Μάιο του 2019 η Διακυβερνητική Πλατφόρμα Επιστήμης-Πολιτικής για τη Βιοποικιλότητα και τις Οικοσυστημικές Υπηρεσίες των Ηνωμένων Εθνών δημοσίευσε μια αναφορά σχετικά με την ανησυχητική απώλεια άγριας ζωής παγκοσμίως, προειδοποιώντας ότι ένα εκατομμύριο είδη ζώων και φυτών κινδυνεύουν με εξαφάνιση. «Η υγεία των οικοσυστημάτων από τα οποία εξαρτόμαστε εμείς κι όλα τα άλλα είδη επιδεινώνεται πιο γρήγορα από ποτέ», είπε ο Πρόεδρος της Πλατφόρμας, Ρόμπερτ Γουότσον (Robert Watson). «Διαβρώνουμε τα ίδια τα θεμέλια της οικονομίας, των πόρων διαβίωσης, της επισιτιστικής ασφάλειας, της υγείας και της ποιότητας ζωής παγκοσμίως. Έχουμε χάσει χρόνο. Πρέπει να δράσουμε τώρα.»

Κι έτσι, όπως οι μαθητές στις ΗΠΑ τώρα μεγαλώνουν κάνοντας ήδη από το νηπιαγωγείο «ασκήσεις αντιμετώπισης ενεργού σκοπευτή», πολλοί από αυτούς τους μαθητές έχουν χάσει σχολικές ημέρες εξαιτίας του καπνού από πυρκαγιές ή έχουν μάθει να ετοιμάζουν μια «τσάντα εκκένωσης» πριν από τυφώνες. Πάρα πολλά παιδιά έχουν αναγκαστεί να εγκαταλείψουν οριστικά το σπίτι τους επειδή η παρατεταμένη ξηρασία κατέστρεψε τους πόρους διαβίωσης των γονιών τους στη Γουατεμάλα ή συνέβαλε στο ξέσπασμα του εμφυλίου πολέμου στη Συρία.

Εδώ και τουλάχιστον τρεις δεκαετίες οι κυβερνήσεις και οι επιστήμονες άρχισαν να συναντιούνται επίσημα για να συζητήσουν για την ανάγκη μείωσης των εκπομπών αερίων θερμοκηπίου ώστε να αποφευχθούν οι κίνδυνοι της κλιματικής κατάρρευσης. Στο μεταξύ όλο αυτό το χρονικό διάστημα έχουμε ακούσει αναρίθμητες εκκλήσεις για δράση χάριν «των παιδιών», «των εγγονιών» και των «επερχόμενων γενιών». Μας είπαν ότι το χρωστούμε σε αυτούς, να κινηθούμε γρήγορα και να υιοθετήσουμε την αλλαγή. Μας προειδοποίησαν ότι αποτυγχάναμε στο πλέον ιερό μας καθήκον της προστασίας τους. Προέβλεψαν ότι θα μας έκριναν αυστηρά αν δεν ενεργούσαμε για λογαριασμό τους.

Ε, λοιπόν, καμία από τις παραπάνω εκκλήσεις στο συναισθημα δεν αποδείχτηκε ούτε στο ελάχιστο πειστική, τουλάχιστον όχι για τους πολιτικούς και τους εταιρικούς πραγματογνώμονές τους, οι οποίοι θα μπορούσαν να είχαν αναλάβει μια δυναμική πρωτοβουλία ώστε να ανακόψουν τη διάταξη του κλίματος που βιώνουμε όλοι σήμερα. Απεναντίας, αφότου άρχισαν αυτές οι κυβερνητικές σύνοδοι το 1988, οι παγκόσμιες εκπομπές CO₂ έχουν αυξηθεί πάνω από 40% και εξακολουθούν να αυξάνονται. Ο πλανήτης έχει θερμανθεί κατά περίπου 1°C αφότου αρχίσαμε να καίμε κάρβουνο σε βιομηχανική κλίμακα, και οι μέσες θερμοκρασίες είναι πιθανό να παρουσιάσουν αύξηση έως και τετραπλάσια του 1°C, πριν από το τέλος του αιώνα. Την τελευταία φορά που υπήρχε τόσο διοξείδιο του άνθρακα στην ατμόσφαιρα δεν υπήρχαν άνθρωποι.

Όσο για εκείνα τα παιδιά, τα εγγόνια και τις επερχόμενες γενιές, των οποίων η επίκληση γινόταν αδιακρίτως; Τώρα πλέον δεν είναι απλώς ρητορικά σχήματα. Τώρα μιλούν (κραυγάζουν, διαδηλώνουν) οι ίδιοι για λογαριασμό τους. Και μιλούν ο ένας για τον άλλο ως μέρη ενός αναδυόμενου διεθνούς κινήματος παιδιών και ενός παγκόσμιου δικτύου δημιουργίας που συμπεριλαμβάνει όλα εκείνα τα εκπληκτικά ζώα και θαύματα της φύσης,

που τόσο αβίαστα τα είχαν ερωτευτεί, για να ανακαλύψουν τελικά ότι χάνονταν όλα.

Και ναι, όπως έχει προβλεφθεί, αυτά τα παιδιά είναι έτοιμα να βγάλουν την ηθική ετυμηγορία τους για τους ανθρώπους και τους θεσμούς που γνώριζαν τα πάντα σχετικά με τον επικίνδυνο, λειψό κόσμο τον οποίο θα κληρονομούσαν, και μολοντούτο επέλεξαν να μην κάνουν τίποτα.

Έχουν πολύ σαφή γνώμη για τον Ντόναλντ Τραμπ (Donald Trump) στις Ηνωμένες Πολιτείες, τον Ζαΐρ Μπολσονάρο (Jair Bolsonaro) στη Βραζιλία, τον Σκοτ Μόρισον (Scott Morrison) στην Αυστραλία κι όλους τους άλλους ηγέτες που καίνε με αγαλλίαση και περιφρόνηση τον πλανήτη, ενώ συνάμα απορρίπτουν τόσο στοιχειώδη επιστημονικά δεδομένα, που ακόμη κι ένα οκτάχρονο παιδί δεν θα δυσκολευόταν να τα καταλάβει. Η ετυμηγορία τους είναι εξίσου καταδικαστική, αν όχι και πιο πολύ, για τους ηγέτες που βγάζουν παθιασμένους και συγκινητικούς λόγους σχετικά με την επιτακτική ανάγκη να σεβαστούμε τη Συμφωνία του Παρισιού για την Κλιματική Αλλαγή και «να κάνουμε αυτόν τον πλανήτη σπουδαίο ξανά» [του Εμανουέλ Μακρόν (Emanuel Macron) στη Γαλλία, του Τζάστιν Τριντό (Justin Trudeau) στον Καναδά και τόσων άλλων], αλλά ύστερα επιδαφιλεύουν επιδοτήσεις, εξυπηρετήσεις και άδειες στους κολοσσούς των ορυκτών καυσίμων και της αγροτικής βιομηχανίας, οι οποίοι αποτελούν βασικές αιτίες της οικολογικής κατάρρευσης.

Νέοι άνθρωποι σε όλο τον κόσμο μπήγουν βαθιά το μαχαίρι ως την καρδιά της κλιματικής κρίσης, μιλώντας για ένα μέλλον που νόμιζαν ότι είχαν αλλά εξαφανίζεται κάθε μέρα που οι ενήλικες μένουν αδρανείς μπρος στην πραγματικότητα της έκτακτης ανάγκης στην οποία βρισκόμαστε.

Αυτή είναι η δύναμη του νεανικού κινήματος για το κλίμα. Αντίθετα με τόσους ενήλικες που κατέχουν θέσεις εξουσίας, οι νέοι δεν έχουν εκπαιδευτεί ακόμα να κρύβουν ό,τι ανυπολόγιστο διακυβεύεται τούτη τη στιγμή, πίσω από τη γλώσσα της γραφειοκρατίας και της υπερβολικής πολυπλοκότητας. Κατανοούν ότι μάχονται για το θεμελιώδες δικαίωμά τους να ζήσουν μια πλήρη ζωή – μια ζωή όπου, όπως λέει η δεκαεπτάχρονη διαδηλώτρια για το κλίμα Αλεξάντρια Βιγιασενιόρ (Alexandria Villaseñor), «δεν θα τρέχουμε να γλιτώσουμε από καταστροφές».

Εκείνη τη μέρα τον Μάρτιο του 2019, όπως υπολογίζουν οι διοργανωτές, έγιναν σχεδόν 2.100 νεανικές διαδηλώσεις για το κλίμα σε 125 χώρες, με τη συμμετοχή 1.600.000 νέων ανθρώπων. Αυτό είναι πραγματικό επίτευγμα

για ένα κίνημα που ξεκίνησε πριν από μόλις οκτώ μήνες με ένα μοναδικό δεκαπεντάχρονο κορίτσι στη Στοκχόλμη της Σουηδίας.

Η «ΥΠΕΡΔΥΝΑΜΗ» ΤΗΣ ΓΚΡΕΤΑ

Το εν λόγω κορίτσι είναι η Γκρέτα Τούνμπεργκ (Greta Thunberg) και η ιστορία της μας δίνει σημαντικά μαθήματα για το τι θα χρειαστεί ώστε να προστατεύσουμε την πιθανότητα ενός βιώσιμου μέλλοντος –όχι για μια αόριστη ιδέα «μελλοντικών γενιών» αλλά για δισεκατομμύρια ανθρώπους που ζουν σήμερα.

Όπως πολλοί συνομήλικοί της, η Γκρέτα άρχισε να μαθαίνει για την κλιματική αλλαγή όταν ήταν περίπου οκτώ χρονών. Διάβασε βιβλία και παρακολούθησε ντοκιμαντέρ για την κατάρρευση των ειδών και το λιώσιμο των πάγων. Της έγινε έμμονη ιδέα. Έμαθε ότι η καύση ορυκτών καυσίμων και η διατροφή με βάση το κρέας ήταν μείζονες παράγοντες στην πλανητική αποσταθεροποίηση. Ανακάλυψε ότι υπήρχε μια καθυστέρηση ανάμεσα στις δράσεις μας και στις αντιδράσεις του πλανήτη, πράγμα που σημαίνει ότι επίκειται ήδη περισσότερη αύξηση της θερμοκρασίας, ό,τι κι αν κάνουμε.

Καθώς μεγάλωνε και μάθαινε περισσότερα, επικεντρώθηκε στις επιστημονικές προβλέψεις για το πόσο ριζικά είναι πιθανό να αλλάξει η Γη έως το 2040, το 2060 και το 2080, αν παραμείνουμε στον τωρινό δρόμο που ακολουθούμε. Λογάριασε τι θα σήμαινε αυτό για τη δική της ζωή: τα σοκ που θα έπρεπε να υποστεί, τον θάνατο που μπορεί να την περιέβαλλε, τις άλλες μορφές ζωής που θα εξαφανίζονταν για πάντα, τις φρικαλέοτητες και τις στερήσεις που θα υπέμεναν τα δικά της παιδιά αν αποφάσιζε να γίνει γονιός.

Η Γκρέτα επίσης έμαθε από κλιματολόγους ότι το χειρότερο σε αυτό δεν ήταν μια προδιαγεγραμμένη κατάληξη: ότι, αν αναλαμβάναμε μια δυναμική δράση τώρα, μειώνοντας τις εκπομπές κατά 15% κάθε χρόνο στις πλούσιες χώρες σαν τη Σουηδία, αυτό θα αύξανε πολύ τις πιθανότητες για ένα ασφαλές μέλλον για τη δική της γενιά και τις επόμενες. Θα μπορούσαμε ακόμα να έχουμε κάποιους από τους παγετώνες. Θα μπορούσαμε ακόμα να προστατεύσουμε πολλά νησιωτικά έθνη. Ίσως θα καταφέρναμε να αποφύγουμε τη μαζική απώλεια σοδειάς που θα ανάγκαζε εκατοντάδες εκατομμύρια, αν όχι και δισεκατομμύρια ανθρώπους να εγκαταλείψουν τον τόπο διαμονής τους.

Αν όλα τούτα αλήθευαν, σκέφτηκε, τότε «δεν θα μιλούσαμε για τίποτε άλλο... Αν το να καίμε ορυκτά καύσιμα ήταν τόσο άσχημο που απειλούσε

την ίδια μας την ύπαρξη, πώς ήταν δυνατόν να συνεχίζουμε απλώς όπως πριν; Γιατί δεν υπήρχαν περιορισμοί; Γιατί δεν κρινόταν παράνομο;»

Δεν είχε κανένα νόημα. Σίγουρα οι κυβερνήσεις, ιδίως σε χώρες με πλεόνασμα πόρων, θα έπρεπε να είναι επικεφαλής στην προσπάθεια για την επίτευξη μιας γρήγορης μετάβασης μέσα σε μία δεκαετία, έτσι ώστε, όταν αυτή θα ήταν πλέον στα μισά της τρίτης δεκαετίας της, τα πρότυπα κατανά-λωσης και η υλική υποδομή θα είχαν αλλάξει θεμελιωδώς.

Και εντούτοις η κυβέρνησή της, ένας αυτοαποκαλούμενος ηγέτης στην καταπολέμηση της αλλαγής του κλίματος, κινούνταν πολύ πιο αργά και στην πραγματικότητα οι παγκόσμιες εκπομπές άνθρακα συνέχιζαν να αυξάνουν. Ήταν παραφροσύνη: Ο κόσμος φλεγόταν και παρ' όλα αυτά, όπου κι αν κοιτούσε η Γκρέτα, οι άνθρωποι ασχολούνταν με κουτσομπολιά γύρω από τη ζωή των διασήμων, φωτογράφιζαν τους εαυτούς τους μιμούμενοι τις διασημότητες, αγόραζαν νέα αυτοκίνητα και καινούρια ρούχα που δεν χρειάζονταν –λες και είχαν στη διάθεσή τους απεριόριστο χρόνο για να σβήσουν τις φλόγες.

Στα έντεκά της πλέον είχε βυθιστεί σε βαθιά κατάθλιψη. Οι παράγοντες που συνέβαλλαν ήταν πολλοί και κάποιοι σχετιζόνταν με το ότι ήταν διαφορετική σε ένα σχολικό σύστημα που περιμένει απ' όλα τα παιδιά να είναι περίπου ίδια. («Ήμουν το αόρατο κορίτσι πίσω πίσω.») Όμως υπήρχε επίσης ένα αίσθημα μεγάλης θλίψης και ανημπόριας για τη γοργά επιδεινούμενη κατάσταση του πλανήτη –και την ανεξήγητη αποτυχία των κυβερνώντων να κάνουν κάτι γι' αυτό.

Η Τούνμπεργκ σταμάτησε να μιλά και να τρώει. Αρρώστησε βαριά. Τελικά διαγνώστηκε ότι έπασχε από επιλεκτική αλαλία, ιδεοψυχαναγκαστική διαταραχή και μια μορφή αυτισμού που συνήθως αποκαλούνταν σύνδρομο Άσπεργκερ. Αυτή η τελευταία διάγνωση εξηγούσε γιατί η Γκρέτα έπαιρνε πολύ πιο βαριά και προσωπικά από τους περισσότερους συνομηλίκους της ό,τι μάθαινε για την κλιματική αλλαγή.

Οι άνθρωποι με αυτισμό χαρακτηρίζονται από ακραία κυριολεξία και επομένως δυσκολεύονται συχνά να τα βγάλουν πέρα με τη γνωστική ασυμφωνία, με αυτά τα κενά ανάμεσα σε ό,τι γνωρίζουμε θεωρητικά και σε ό,τι κάνουμε, που είναι πανταχού παρόντα στη σύγχρονη ζωή. Πολλοί άνθρωποι στο φάσμα του αυτισμού έχουν επίσης περιορισμένες δυνατότητες μίμησης της κοινωνικής συμπεριφοράς των ανθρώπων γύρω τους –συνά δεν τους προσέχουν καν– και απεναντίας τείνουν να χαράζουν τον δικό τους ξεχωριστό δρόμο. Αυτό συνήθως συνεπάγεται την εστίαση, με μεγάλη ένταση, σε τομείς ειδι-

κού ενδιαφέροντος και πολλές φορές παρουσιάζουν δυσκολία να αφήσουν αυτούς τους τομείς στην άκρη (γνωστό επίσης ως «διαμερισματοποίηση», το να βάζεις πράγματα σε χωριστά κουτάκια). «Για εμάς που είμαστε στο φάσμα», λέει η Τούνμπεργκ, «σχεδόν τα πάντα είναι άσπρο μαύρο. Δεν είμαστε πολύ καλοί στο να λέμε ψέματα και συνήθως δεν συμμετέχουμε σε αυτό το κοινωνικό παιχνίδι που φαίνεται πως αρέσει τόσο σε εσάς τους υπόλοιπους.»

Αυτά τα γνωρίσματα εξηγούν γιατί κάποιοι άνθρωποι με τη διάγνωση της Γκρέτα έγιναν επιτυχημένοι επιστήμονες και μουσουργοί της κλασικής μουσικής, χρησιμοποιώντας πολύ αποτελεσματικά την υπερβολική τους εστίαση. Επίσης βοηθούν στο να δοθεί μια εξήγηση για ποιο λόγο η Τούνμπεργκ, όταν έστρεψε την όμοια με λέιζερ προσοχή της στην κλιματική κατάρρευση, ένωσε συντετριμμένη, ανίκανη να προστατευτεί από τον φόβο και την οδύνη. Είδε κι ένωσε πλήρως τις συνέπειες της κρίσης και τίποτα δεν μπορούσε να της αποσπάσει την προσοχή από αυτές. Επιπλέον, το γεγονός ότι άλλοι άνθρωποι στη ζωή της (συμμαθητές, γονείς, δάσκαλοι) έμοιαζαν αδιάφοροι σε σύγκριση με την ίδια δεν της πρόσφερε καθησυχαστικά κοινωνικά σημάδια ότι η κατάσταση δεν ήταν στην πραγματικότητα τόσο άσχημη, όπως δίνονται τέτοια σημάδια σε παιδιά που είναι πιο κοινωνικοποιημένα. Η εμφανής απουσία ανησυχίας στους γύρω της τρομοκρατούσε ακόμη περισσότερο την Τούνμπεργκ.

Σύμφωνα με τα λεγόμενα της Γκρέτα και των γονιών της, σε μεγάλο βαθμό το να βγει από την επικίνδυνη κατάθλιψή της βασιζόταν στο να βρει τρόπους να μειώσει την αβάσταχτη γνωστική ασυμφωνία ανάμεσα σε ό,τι είχε μάθει για την πλανητική κρίση και στο πώς ζούσαν η ίδια και η οικογένειά της. Έπεισε τους γονείς της να γίνουν βίγκαν σαν την ίδια, ή έστω χορτοφάγοι, και, το σπουδαιότερο, να πάψουν να ταξιδεύουν με αεροπλάνο. (Η μητέρα της είναι γνωστή τραγουδίστρια της όπερας, οπότε κάτι τέτοιο δεν ήταν μια αμελητέα θυσία.)

Η ποσότητα άνθρακα από την οποία απαλλασσόταν η ατμόσφαιρα χάρη σε αυτόν τον τρόπο ζωής ήταν ελάχιστη. Η Γκρέτα το ήξερε καλά αυτό, όμως το να πείσει την οικογένειά της να ζήσει με τρόπο που άρχιζε να αντανakλά την πλανητική κατάσταση έκτακτης ανάγκης τη βοήθησε ώστε να ανακουφιστεί κάπως η ψυχική της ένταση. Τουλάχιστον τώρα, με τον δικό τους τρόπο, έστω κι αν δεν ήταν καθοριστικός, δεν παρίσταναν ότι όλα ήταν μια χαρά.

Ωστόσο η πιο σημαντική αλλαγή που πραγματοποίησε η Τούνμπεργκ δεν είχε καμία σχέση με τη διατροφή και τα αεροπορικά ταξίδια. Είχε να κά-

νει με τον τρόπο που έπρεπε να βρει για να δείξει στον υπόλοιπο κόσμο ότι είχε έρθει πλέον ο καιρός να σταματήσει να ενεργεί λες και τα πάντα ήταν φυσιολογικά, αφού το φυσιολογικό θα οδηγούσε απευθείας στην καταστροφή. Αν ήθελε απεγνωσμένα οι πολιτικοί που διαθέτουν εξουσία να τεθούν σε κατάσταση έκτακτης ανάγκης ώστε να αντιμετωπίσουν την κλιματική αλλαγή, έπρεπε τούτη η κατάσταση έκτακτης ανάγκης να αντανακλάται στη δική της ζωή.

Έτσι, στα δεκαπέντε της χρόνια, αποφάσισε να σταματήσει να κάνει ό,τι υποτίθεται πως κάνουν όλα τα παιδιά όταν τα πάντα είναι φυσιολογικά: να πηγαίνουν σχολείο για να προετοιμαστούν για το μέλλον τους ως ενήλικες.

«Γιατί», αναρωτήθηκε η Γκρέτα, «θα έπρεπε να σπουδάζουμε για ένα μέλλον που μπορεί σύντομα να μην υπάρχει πια, όταν κανένας δεν φροντίζει κατ' ουδένα τρόπο να διασφαλίσει αυτό το μέλλον; Και ποιο το νόημα να μαθαίνουμε δεδομένα μες στο σχολικό σύστημα, όταν τα πλέον σημαντικά δεδομένα που δίνονται από την καλύτερη επιστήμη αυτού του ίδιου σχολικού συστήματος, ολοφάνερα, δεν σημαίνουν τίποτα για τους πολιτικούς μας και την κοινωνία μας;»

Έτσι, τον Αύγουστο του 2018, στην αρχή της σχολικής χρονιάς, η Τούνμπεργκ δεν πήγε στην τάξη της. Πήγε στο Σουηδικό Κοινοβούλιο κι εγκαταστάθηκε απ' έξω με μια χειρόγραφο ταμπέλα που είχε απλώς τη φράση ΣΧΟΛΙΚΗ ΑΠΟΧΗ ΓΙΑ ΤΟ ΚΛΙΜΑ. Πήγαινε ξανά κάθε Παρασκευή και περνούσε όλη τη μέρα εκεί. Στην αρχή η Γκρέτα, με το μπλε φούτερ της, που έδειχνε σαν να το είχε αγοράσει από τα καλάθια, και με τις αχτένιστες καστανές πλεξούδες της, αγνοήθηκε ολότελα από τον κόσμο, σαν να ήταν μια ενοχλητική ζητιάνα που πάσχιζε να δημιουργήσει ενοχές σε στρεσαρισμένους, αγχωμένους ανθρώπους.

Σταδιακά η δονκιχωτική διαμαρτυρία της τράβηξε λίγο την προσοχή του Τύπου, με αποτέλεσμα κι άλλοι μαθητές, καθώς και μερικοί ενήλικες, να αρχίσουν να έρχονται με δικά τους πλακάτ. Ύστερα ήρθαν οι προσκλήσεις για ομιλίες –πρώτα σε συγκεντρώσεις που αφορούσαν το κλίμα, ύστερα σε συνόδους των Ηνωμένων Εθνών για το κλίμα, στην Ευρωπαϊκή Ένωση, στο TEDxStockholm, στο Βατικανό, στο Βρετανικό Κοινοβούλιο. Μέχρι που την προσκάλεσαν να ανέβει σ' εκείνο το διάσημο βουνό στην Ελβετία για να μιλήσει στους πλούσιους και ισχυρούς στην ετήσια Παγκόσμια Οικονομική Σύνοδο Κορυφής στο Νταβός.

Όλες οι παρεμβάσεις της Γκρέτα ήταν σύντομες, απέριττες και άκρως καυστικές. «Δεν είστε αρκετά ώριμοι ώστε να πείτε τα πράγματα με το όνο-

μά τους», είπε στους διαπραγματευτές για την κλιματική αλλαγή στο Κατοβίτσε της Πολωνίας. «Ακόμα κι αυτό το φορτώνετε σ' εμάς τα παιδιά.» Ρώτησε τους Βρετανούς βουλευτές: «Είναι εντάξει τα αγγλικά μου; Το μικρόφωνό μου είναι ανοιχτό; Γιατί αρχίζω να αναρωτιέμαι.»

Στους πλούσιους και ισχυρούς στο Νταβός, που την επαίνεσαν γιατί τους έδινε ελπίδα, απάντησε: «Δεν θέλω την ελπίδα σας... Θέλω να πανικοβληθείτε. Θέλω να νιώσετε τον φόβο που νιώθω εγώ κάθε μέρα. Θέλω να δράσετε. Θέλω να δράσετε όπως θα το κάνατε σε μια κρίση. Θέλω να δράσετε όπως αν καιγόταν το σπίτι σας, γιατί αυτό ακριβώς συμβαίνει.»

Στην ελίτ που αποτελούνταν από διευθύνοντες συμβούλους, διασημότητες και πολιτικούς, οι οποίοι μίλησαν για τη διατάραξη του κλίματος σαν να ήταν πρόβλημα που οφειλόταν σε μια καθολική κοντόφθαλμη στάση των ανθρώπων, ανταπάντησε: «Αν είναι όλοι ένοχοι, τότε δεν μπορούν να αποδοθούν ευθύνες σε κανέναν, ενώ κάποιοι έχουν ευθύνη... Κάποιοι άνθρωποι, κάποιες εταιρείες, κάποιοι υπεύθυνοι για τη λήψη των αποφάσεων, ιδιαίτερα, γνωρίζουν καλά τι ανεκτίμητες αξίες θυσιάζουν για να συνεχίσουν να βγάζουν αμέτρητα χρήματα.» Σταμάτησε, πήρε ανάσα και είπε: «Και πιστεύω ότι πολλοί από εσάς εδώ σήμερα ανήκετε σε αυτή την ομάδα.»

Η δριμύτερη κριτική της στην ομάδα του Νταβός ήταν βουβή. Αντί να μείνει σε ένα από τα πεντάστερα ξενοδοχεία που της προσφέρονταν, αφήφησε θερμοκρασίες -18°C για να κοιμηθεί έξω σε μια σκηνή, χωμένη σε έναν σκουροκίτρινο υπνόσακο. («Δεν είμαι μεγάλη οπαδός της ζέστης», μου είπε η Γκρέτα.)

Όταν μίλησε σε αυτές τις αίθουσες τις γεμάτες κοστούμαρισμένους ενήλικες που χειροκροτούσαν και την τραβούσαν βίντεο με τα smartphone τους σαν να ήταν κάποιο πρωτότυπο νούμερο, η φωνή της Τούνμπεργκ σπάνια έτρεμε. Όμως το βάθος του συναίσθηματός της –αυτού της απώλειας, του φόβου, της αγάπης για τον φυσικό κόσμο– ήταν ξεκάθαρο πάντα. «Σας ικετεύω», είπε η Τούνμπεργκ σε έναν συγκινητικό λόγο σε μέλη της Ευρωβουλής τον Απρίλιο του 2019. «Σας παρακαλώ, μην αποτύχετε σ' αυτό.»

Ακόμη κι αν οι λόγοι της δεν άλλαξαν ιδιαίτερα τις ενέργειες των υπευθύνων για τη χάραξη της πολιτικής, που βρίσκονταν σε εκείνες τις επιβλητικές αίθουσες, άλλαξαν τις ενέργειες πάρα πολλών ανθρώπων έξω από αυτές. Σχεδόν κάθε βίντεο με το κορίτσι με το πύρινο βλέμμα έγινε βάιραλ. Όταν κραύγασε «Φωτιά!» στον συνωστισμένο μας πλανήτη, ήταν σαν να πρόσφερε σε αναρίθμητους άλλους την αυτοπεποίθηση που χρειάζονταν

για να πιστέψουν τις ίδιες τους τις αισθήσεις και να μυρίσουν τον καπνό που έμπαινε μέσα από όλες εκείνες τις ερμητικά κλειστές πόρτες.

Αλλά ήταν κάτι πολύ ευρύτερο από αυτό. Το να ακούν την Τούνμπεργκ να μιλά για το πώς η συλλογική μας αδράνεια σε σχέση με την κλιματική αλλαγή την είχε φτάσει στο σημείο σχεδόν να μη θέλει να ζήσει φαινόταν πως βοηθούσε κάποιους άλλους ώστε να νιώσουν στα σωθικά τους τη φλόγα της επιβίωσης. Η καθαρότητα της φωνής της Γκρέτα επαλήθευε τον τρόπο, αυτόν που τόσοι από εμάς καταπνίγαμε και τον περιορίζαμε σε ένα χωριστό κουτάκι, για το τι σημαίνει να είσαι ζωντανός κατά την έκτη μεγάλη εξαφάνιση, περιτριγυρισμένος από επιστημονικές προειδοποιήσεις ότι ο χρόνος έχει στερέψει.

Ξάφνου παιδιά σε όλο τον κόσμο ακολούθησαν το παράδειγμα της Γκρέτα, του κοριτσιού που δεν ακολουθεί το κοινωνικό παράδειγμα κανενός, και οργάνωσαν τις δικές τους σχολικές κινητοποιήσεις. Στις διαδηλώσεις τους, πολλοί κρατούσαν πλακάτ με τα πια αιχμηρά λόγια της: ΘΕΛΩ ΝΑ ΠΑΝΙΚΟΒΛΗΘΕΙΤΕ, ΤΟ ΣΠΙΤΙ ΜΑΣ ΚΑΙΓΕΤΑΙ. Σε μια μαζική σχολική διαδήλωση στο Ντίσελντορφ στη Γερμανία, οι διαδηλωτές κρατούσαν ψηλά ένα γιγάντιο ομοίωμα της Γκρέτα από παπιέ μασέ, με το μέτωπο αυλακωμένο και τις κοτσίδες να κρέμονται, σαν προστάτιδα αγία των θυμωμένων παιδιών παντού.

Η μεταμόρφωση της Γκρέτα, από μια αόρατη μαθήτρια σε φωνή της παγκόσμιας συνείδησης, είναι ασυνήθιστη και, αν τη μελετήσουμε πιο προσεκτικά, έχει πολλά να μας διδάξει για το τι χρειάζεται να γίνει ώστε να είμαστε όλοι ασφαλείς. Η κύρια απαίτηση της Τούνμπεργκ είναι η ανθρωπότητα εν συνόλω να κάνει ό,τι και η ίδια στην οικογένειά της και τη ζωή της: να καλύψουμε το χάσμα ανάμεσα σε ό,τι γνωρίζουμε σχετικά με τον κατεπείγοντα χαρακτήρα της κλιματικής κρίσης και στο πώς εμείς συμπεριφερόμαστε. Το πρώτο στάδιο είναι να κατονομάσουμε αυτόν τον κατεπείγοντα χαρακτήρα, γιατί μόνο αν βρισκόμαστε σε κατάσταση έκτακτης ανάγκης θα μπορέσουμε να κάνουμε ό,τι είναι αναγκαίο.

Κατά κάποιον τρόπο ζητά από εμάς, που η νοητική μας λειτουργία είναι πιο κοινή –που τείνει λιγότερο να επικεντρώνεται σε ασυνήθιστο βαθμό σε κάτι και είναι πιο ικανή να τα βγάξει πέρα με ηθικές αντιφάσεις–, να γίνουμε περισσότερο σαν αυτήν. Έχει δίκιο.

Στις φυσιολογικές εποχές, χωρίς κάποια έκτακτη ανάγκη, η ικανότητα του ανθρώπινου μυαλού να εκλογικεύει, να διαμερισματοποιεί και να αποσπάται εύκολα, είναι ένας σημαντικός μηχανισμός αντιμετώπισης των

προβλημάτων. Και τα τρία αυτά νοητικά τεχνάσματα μας βοηθούν να τα βγάσουμε πέρα. Είναι επίσης πολύ χρήσιμα στο να βλέπουμε τους ομοίους μας και τα πρότυπά μας για να καταλαβαίνουμε πώς πρέπει να νιώθουμε και να δρούμε –αυτά τα κοινωνικά σήματα είναι ο τρόπος μας για να δημιουργούμε φιλίες και να χτίζουμε συνεκτικές κοινότητες.

Όταν όμως πρέπει να σταθούμε στο ύψος της πραγματικότητας της κλιματικής κατάρρευσης, αυτά τα γνωρίσματα αποδεικνύεται ότι είναι η συλλογική μας καταστροφή. Μας καθησυχάζουν, ενώ θα έπρεπε να μην εφησυχάζουμε. Μας αποσπούν την προσοχή, ενώ θα έπρεπε να είμαστε εστιασμένοι. Και καθησυχάζουν τη συνείδησή μας, ενώ δεν θα έπρεπε οι συνειδήσεις μας να είναι καθησυχασμένες.

Αυτό συμβαίνει εν μέρει γιατί, αν έπρεπε να αποφασίσουμε να πάρουμε στα σοβαρά τη διατάραξη του κλίματος, σχεδόν κάθε πτυχή της οικονομίας θα έπρεπε να αλλάξει, και υπάρχουν πολλά ισχυρά συμφέροντα στα οποία αρέσουν τα πράγματα ως έχουν. Και σίγουρα αρέσουν στις εταιρείες ορυκτών καυσίμων, οι οποίες έχουν χρηματοδοτήσει, επί δεκαετίες ολόκληρες, μια εκστρατεία παραπληροφόρησης, συσκοτίσης και χρήσης ψευδών αναφορών σχετικά με την πραγματικότητα της υπερθέρμανσης του πλανήτη.

Έτσι, όταν οι πολλοί από εμάς κοιτούμε τριγύρω αναζητώντας μια κοινωνική επιβεβαίωση για ό,τι μας λένε η καρδιά μας και το μυαλό μας σχετικά με τη διατάραξη του κλίματος, βρισκόμαστε αντιμέτωποι με κάθε λογής αντικρουόμενα μηνύματα που μας λένε απεναντίας να μην ανησυχούμε, πως αυτό είναι υπερβολικό, πως υπάρχουν αναρίθμητα άλλα πιο σημαντικά προβλήματα, πολλά πιο απαστράπτοντα αντικείμενα ώστε να περισπαστεί η προσοχή μας σε αυτά· πως έτσι κι αλλιώς δεν πρόκειται να καταφέρουμε κάτι, και ούτω καθεξής. Και σίγουρα δεν βοηθά το ότι προσπαθούμε να διαχειριστούμε αυτή την κρίση του πολιτισμού μας σε μια ιστορική στιγμή κατά την οποία κάποια από τα πιο λαμπρά μυαλά της εποχής μας αφιερώνουν τεράστια ενέργεια στο πώς θα επινοήσουν ακόμη πιο ευφυή εργαλεία που θα μας κάνουν να γυρνάμε σε ψηφιακούς κύκλους προς αναζήτηση της επόμενης δόσης ντοπαμίνης.

Αυτό ίσως εξηγεί τον περίεργο χώρο που καταλαμβάνει η κλιματική κρίση στη φαντασία του κόσμου, ακόμα και όσων από εμάς τρομοκρατούμαστε όντως από την κλιματική κατάρρευση. Τη μια στιγμή κοινοποιούμε ο ένας στον άλλο άρθρα για τον αφανισμό των εντόμων και βάιραλ βίντεο για θαλάσσιους ίππους που πέφτουν από γκρεμούς επειδή η απώλεια του θαλάσσιου πάγου έχει καταστρέψει τον χώρο διαμονής τους, και την επόμενη

στιγμή ψωνίζουμε ονλάιν και ασχολούμαστε με το ελβετικό τυρί σκρολάρωντας στο Twitter ή στο Instagram. Ή κάνουμε μαραθωνίους παρακολούθησης σειρών στο Netflix, για αρμαγεδδώνες νεκροζώντανων, που μετατρέπουν τους φόβους μας σε ψυχαγωγία ενώ έμμεσα επιβεβαιώνουν ότι το μέλλον ούτως ή άλλως τελειώνει με κατάρρευση. Οπότε γιατί να προσπαθήσουμε να ανακόψουμε το αναπόφευκτο; Ίσως αυτό εξηγεί επίσης το πώς σοβαροί άνθρωποι μπορούν ταυτόχρονα να αντιλαμβάνονται πόσο κοντά βρισκόμαστε σε ένα μη αναστρέψιμο σημείο καμπής και παρ' όλα αυτά θεωρούν μη σοβαρούς και μη ρεαλιστές τους ανθρώπους που ζητούν να αντιμετωπιστεί αυτό ως μια έκτακτη κατάσταση.

«Πιστεύω ότι από πολλές απόψεις εμείς οι αυτιστικοί είμαστε οι φυσιολογικοί και οι υπόλοιποι άνθρωποι είναι παράξενοι», έχει πει η Τούνμπεργκ, προσθέτοντας ότι αυτό βοηθά ώστε να μην αποσπάται εύκολα η προσοχή σου ή να καθησυχάζεις από εκλογικεύσεις. «Επειδή, αν οι εκπομπές αερίων πρέπει να σταματήσουν, τότε πρέπει να τις σταματήσουμε. Για μένα, αυτό είναι άσπρο ή μαύρο. Δεν υπάρχουν γκριζες ζώνες όταν το θέμα είναι η επιβίωση. Είτε συνεχίζουμε ως πολιτισμός είτε όχι. Πρέπει να αλλάξουμε.» Το να ζεις με αυτισμό μόνο εύκολο δεν είναι –για τους πιο πολλούς, «είναι ένας ατελείωτος αγώνας ενάντια στο σχολείο, στον χώρο εργασίας, στους νταήδες. Όμως, κάτω από τις σωστές συνθήκες και με τις σωστές προσαρμογές, μπορεί να είναι υπερδύναμη.»

Το κύμα της νεανικής κινητοποίησης που ξέσπασε τον Μάρτιο του 2019 δεν είναι αποτέλεσμα μιας κοπέλας και του μοναδικού της τρόπου να βλέπει τον κόσμο. Η Γκρέτα επισημαίνει ευθύς αμέσως ότι εμπνεύστηκε από μια άλλη ομάδα εφήβων οι οποίοι εναντιώθηκαν σε μια άλλου είδους αποτυχία να προστατευτεί το μέλλον τους: από τους μαθητές στο Πάρκλαντ της Φλόριντα, οι οποίοι ηγήθηκαν ενός εθνικού κύματος σχολικών διαδηλώσεων με το αίτημα οι έλεγχοι για οπλοκατοχή να είναι αυστηροί, μετά τη δολοφονία δεκαεπτά ανθρώπων στο σχολείο τους τον Φεβρουάριο του 2018.

Ούτε είναι η Τούνμπεργκ ο πρώτος άνθρωπος που διαθέτει τόση ηθική διαύγεια ώστε να κραυγάσει «Φωτιά!» μπροστά στην κλιματική κρίση. Έχει συμβεί πολλές φορές τις τελευταίες δεκαετίες· για την ακρίβεια, είναι κάτι σαν τελετουργικό στις ετήσιες συνόδους κορυφής των Ηνωμένων Εθνών για την κλιματική αλλαγή. Όμως επειδή ίσως αυτές οι προγενέστερες φωνές ανήκαν σε ανθρώπους με μελαψό και μαύρο δέρμα από τις Φιλιππίνες, τις Νήσους Μάρσαλ και το Νότιο Σουδάν, τούτα τα εγερτήρια σαλπίσματα ήταν, στην καλύτερη περίπτωση, ειδήσεις της μίας μέρας. Η

Τούνμπεργκ επισημαίνει επίσης ευθύς αμέσως ότι οι ίδιες οι κινητοποιήσεις για το κλίμα ήταν έργο χιλιάδων διαφορετικών σχολικών αρχηγών, των δασκάλων τους και οργανώσεων υποστήριξης, από τις οποίες πολλές κρούουν εδώ και χρόνια τον κώδωνα του κινδύνου όσον αφορά το κλίμα.

Όπως λέει ένα μανιφέστο Βρετανών διαδηλωτών για το κλίμα: «Η Γκρέτα Τούνμπεργκ μπορεί να ήταν η σπίθα, αλλά εμείς είμαστε η πυρκαγιά.»

Για μιάμιση δεκαετία, αφότου έκανα ρεπορτάζ από τη Νέα Ορλεάνη, ενώ το νερό μου έφτανε έως τη μέση μετά τον τυφώνα Κατρίνα, προσπαθώ να καταλάβω τι λειτουργεί ανασταλτικά για το βασικό ένστικτο επιβίωσης της ανθρωπότητας – γιατί τόσοι από εμάς δεν ενεργούμε σαν να καίγεται το σπίτι μας, όταν ολοφάνερα αυτό ακριβώς συμβαίνει. Έχω γράψει βιβλία, έχω γυρίσει ταινίες, έχω πραγματοποιήσει αναρίθμητες ομιλίες κι έχω συνιδρύσει έναν οργανισμό (The Leap) αφιερωμένο, με τον έναν ή τον άλλο τρόπο, στην ενδεδειχμένη μελέτη αυτού του ερωτήματος και στην προσπάθεια ευθυγράμμισης της συλλογικής μας αντίδρασης με την κλίμακα της κλιματικής κρίσης.

Εξαρχής μου ήταν φανερό ότι οι κυρίαρχες θεωρίες για το πώς βρεθήκαμε σε τούτη την κόψη ενός μαχαιριού ήταν εντελώς ανεπαρκείς. Αποτύχαμε να ενεργήσουμε, όπως ειπώθηκε, επειδή οι πολιτικοί ήταν παγιδευμένοι σε βραχυπρόθεσμους εκλογικούς αγώνες ή επειδή η κλιματική αλλαγή φάνταζε υπερβολικά μακρινή ή επειδή το να την ανακόψουμε ήταν υπερβολικά δαπανηρό ή γιατί οι καθαρές τεχνολογίες δεν υπήρχαν ακόμα. Υπήρχε κάποια αλήθεια σε όλες αυτές τις εξηγήσεις, όμως, με το πέρασμα του χρόνου, αποδεικνύονταν επίσης λιγότερο αληθινές. Η κρίση δεν ήταν μια μακρινή κατάσταση· μας χτυπούσε την πόρτα. Το κόστος των ηλιακών πάνελ έχει πέσει κατακόρυφα και τώρα ανταγωνίζεται αυτό των ορυκτών καυσίμων. Η καθαρή τεχνολογία και οι ανανεώσιμες πηγές ενέργειας δημιουργούν πολύ περισσότερες δουλειές απ' ό,τι ο άνθρακας, το πετρέλαιο και το αέριο. Όσο για το υποτιθέμενο απαγορευτικό κόστος, τρισεκατομμύρια έχουν δαπανηθεί για ατέρμονους πολέμους, ανακεφαλαιοποιήσεις τραπεζών για τη διάσωσή τους και επιδοτήσεις για ορυκτά καύσιμα, στην ίδια χρονική περίοδο που τα ταμεία ήταν κατ' ουσίαν άδεια για την κλιματική αλλαγή. Πρέπει να υπήρχε κάτι ακόμα.

Το παρόν βιβλίο –αποτελούμενο από εκτενείς εκθέσεις, άρθρα γνώμης καθώς και δημόσιες ομιλίες που έχουν γραφτεί στη διάρκεια μιας δεκαετίας– καταγράφει την προσπάθειά μου να εξετάσω ένα διαφορετικό σύνολο ορίων,

εκ των οποίων κάποια είναι οικονομικά, μερικά είναι ιδεολογικά, όμως κάποια άλλα σχετίζονται με τις ιστορίες μεστές περιεχομένου σχετικά με το δικαίωμα ορισμένων να κυριαρχούν στη γη και στους ανθρώπους που ζουν πιο κοντά της· ιστορίες που σχετίζονται με τα θεμέλια του δυτικού πολιτισμού. Τα εν λόγω δοκίμια επανέρχονται συχνά στα είδη αντίδρασης που θα μπορούσαν ίσως να ακυρώσουν αυτές τις αφηγήσεις, τις ιδεολογίες και τα οικονομικά συμφέροντα· αντιδράσεις που συνυφαίνουν φαινομενικά διαφορετικές κρίσεις (οικονομική, κοινωνική, οικολογική, δημοκρατική) σε μια κοινή ιστορία πολιτιστικής μεταμόρφωσης. Στις μέρες μας αυτού του είδους το ρηξικέλευθο όραμα όλο και περισσότερο τίθεται υπό την αιγίδα ενός «Πράσινου Νιου Νηλ».

Επέλεξα να οργανώσω τα κείμενα με τη σειρά που έχουν γραφτεί, παραθέτοντας στην αρχή τον μήνα και τον χρόνο της αρχικής τους δημοσίευσης. Είναι μια δομή που, ενώ συνεπάγεται την περιστασιακή επάνοδο σε ένα θέμα, αντικατοπτρίζει την εξέλιξη της δικής μου ανάλυσης καθώς δοκίμαζα τις ιδέες έξω στον κόσμο και δούλευα σε συνεργασία με πολλούς φίλους και συναδέλφους στο παγκόσμιο κίνημα της κλιματικής δικαιοσύνης. Αν εξαιρέσει κανείς τα τελευταία δοκίμια ειδικά για το Πράσινο Νιου Νηλ, που έχουν αναλυθεί σημαντικά, αντιστάθηκα στην παρόρμηση να τροποποιήσω τα κείμενα, αλλά τα άφησα σχετικά ανέπαφα, αποσαφηνίζοντας απλώς χρονικά πλαίσια και προσθέτοντας επικαιροποιήσεις σε υποσημειώσεις και υστερόγραφα όπου το έκρινα απαραίτητο.

Το να παραθέσω τα κείμενα σε χρονολογική σειρά παρουσιάζει ένα βασικό πλεονέκτημα. Είναι μια πιεστική υπενθύμιση ότι βρισκόμαστε σε μια ταχέως εξελισσόμενη κρίση, παρότι δεν δίνεται πάντα αυτή η εντύπωση. Μέσα στο σύντομο διάστημα της μιας δεκαετίας που καλύπτει τούτο το βιβλίο, ο πλανήτης έχει υποστεί τεράστια και ανεπανόρθωτη καταστροφή, από την ταχεία εξαφάνιση του αρκτικού θαλάσσιου πάγου έως τον μαζικό αφανισμό των κοραλλιογενών υφάλων. Η δυτική ακτή της Βρετανικής Κολομβίας, ως μέρος του κόσμου απ' όπου κατάγεται η οικογένειά μου, έχει δει την αισθητή μείωση συγκεκριμένων ειδών σολομού του Ειρηνικού που έχουν στηρίξει ολόκληρα υπέροχα οικοσυστήματα.

Ο πολιτικός χάρτης έχει επίσης αλλάξει δραματικά μέσα σε αυτή τη δεκαετία. Έχει δει την αναζωπύρωση μιας όλο και πιο βίαιης, σκληρής Δεξιάς, μιας δύναμης που αυξάνει τη δύναμή της σε όλο τον πλανήτη καλλιεργώντας το μίσος ενάντια σε εθνικές, θρησκευτικές και φυλετικές μειονότητες, το οποίο εκδηλώνεται συχνά ως ξενοφοβικό μίσος προς τους ολοένα και πε-

ρισσότερους ανθρώπους που αναγκάζονται να εγκαταλείψουν τις πατρίδες τους. Αυτές οι πλανητικές και πολιτικές τάσεις είμαι πεπεισμένη ότι βρίσκονται σε έναν ολέθριο διάλογο η μία με την άλλη.

Κατά την άποψή μου, οι χρονικές αναφορές σε όλο το βιβλίο είναι σαν την κλεψύδρα στο πλακάτ εκείνης της μαθήτριας που διαδήλωνε: αδυσώπητες αποδείξεις ότι, καθώς οι κοινωνίες μας αποτυγχάνουν να δράσουν με τρόπο σαν να καίγεται το σπίτι μας, το ίδιο το σπίτι δεν κάθεται απλώς εκεί και καίγεται σαν ένα σταθερό επαναλαμβανόμενο τζιφάκι. Οι φλόγες γίνονται όλο και πιο καυτές –και αναντικατάστατα τμήματα του σπιτιού καίγονται ολοσχερώς. Χάνονται για πάντα.

Σε τούτο το βιβλίο, δίνω κυρίως έμφαση στις χώρες που μερικές φορές αναφέρονται ως Αγγλόσφαιρα (Ηνωμένες Πολιτείες, Καναδάς, Αυστραλία, Ηνωμένο Βασίλειο) και σε μερικά μη αγγλόφωνα μέρη της Ευρώπης. Εν μέρει αυτό είναι συμπτωματικό –τώρα ζω και εργάζομαι στις Ηνωμένες Πολιτείες, έχω περάσει την περισσότερη ζωή μου στον Καναδά κι έχω συμμετάσχει εκτενώς σε συζητήσεις και πρωτοβουλίες για την κλιματική αλλαγή στην Αυστραλία, στο Ηνωμένο Βασίλειο και σε άλλα μέρη της Δυτικής Ευρώπης.

Αυτή η επικέντρωση ωστόσο πηγάζει κυρίως από τη συνεχιζόμενη προσπάθειά μου να καταλάβω γιατί οι κυβερνήσεις αυτών των χωρών έχουν αποδειχτεί ιδιαίτερα εχθρικές απέναντι στην ουσιαστική δράση για το κλίμα. Υπάρχει ακόμα μια σημαντική (που όμως ευτυχώς ελαττώνεται) ομάδα του πληθυσμού σε καθένα από αυτά τα έθνη, η οποία επιλέγει να αρνείται το βασικό γεγονός ότι η ανθρώπινη δραστηριότητα συντελεί στην επικίνδυνη υπερθέρμανση του πλανήτη, μια εξόφθαλμη αλήθεια που στα περισσότερα μέρη του κόσμου είναι αναμφίλεκτη και αναντίρρητη.

Ακόμη κι όταν η ξεκάθαρη άρνηση υποχωρεί και μια πιο προοδευτική περιβαλλοντική εποχή μοιάζει να ανατέλλει [στις Ηνωμένες Πολιτείες υπό τον Μπαράκ Ομπάμα (Barack Obama), στον Καναδά υπό τον Τζάστιν Τριντό], παραμένει τρομερά δύσκολο γι' αυτές τις κυβερνήσεις να δεχτούν τα συντριπτικά επιστημονικά στοιχεία που δείχνουν ότι πρέπει να σταματήσουμε να επεκτείνουμε το μέτωπο των ορυκτών καυσίμων και, για την ακρίβεια, πρέπει να αρχίσουμε να περιορίζουμε την υπάρχουσα παραγωγή. Η Αυστραλία, παρά τον πλούτο της, επιμένει στη μαζική επέκταση της παραγωγής άνθρακα αψηφώντας την κλιματική κρίση· ο Καναδάς κάνει το ίδιο με την ασφαλούχο άμμο στην Αλμπέρτα· οι Ηνωμένες Πολιτείες κάνουν το ίδιο με το πετρέλαιο του Μπάκεν, το αέριο που εξορύσσεται με

«Αν ήμουν πλούσιος, θα αγόραζα 245 εκατομμύρια αντίτυπα
του Στις φλόγες και θα τα μοίραζα, χέρι με χέρι,
σε κάθε Αμερικανό ψηφοφόρο.»
–Jeff Goodell, *The New York Times*

«Το έργο της Ναόμι Κλάιν με συγκινεί και με καθοδηγεί.
Είναι η μεγάλη χρονικογράφος της δικής μας εποχής,
της κλιματικής κατάστασης έκτακτης ανάγκης,
και εμπνέει ολόκληρες γενιές.»
–Greta Thunberg, κλιματική ακτιβίστρια

Το Στις φλόγες αποδεικνύει γιατί η Ναόμι Κλάιν χαρακτηρίστηκε από το *The New Yorker* ως «η πλέον επιδραστική μορφή της αμερικανικής Αριστεράς» και γιατί ο κορυφαίος περιβαλλοντολόγος Μπιλ ΜακΚίμπεν την αποκαλεί «πνευματική νονά τού Πράσινου Νιου Ντιλ –το οποίο τυχαίνει να είναι η πιο σημαντική ιδέα στον κόσμο αυτή τη στιγμή».

Για τουλάχιστον μία δεκαετία, η καταξιωμένη δημοσιογράφος και πρωτοπόρος διανοούμενη Ναόμι Κλάιν έχει καταγράψει τη μεταβολή της κλιματικής κρίσης από μια μελλοντική απειλή σε μια κρίσιμη κατάσταση με επείγοντα χαρακτήρα. Ήταν μεταξύ των πρώτων που υποστήριξαν ότι τώρα αποκαλείται Πράσινο Νιου Ντιλ –ένα όραμα για τη μεταμόρφωση των οικονομιών μας ώστε να αντιμετωπίσουμε, ταυτόχρονα, την κλιματική

κατάρρευση και την ανεξέλεγκτη ανισότητα. Τώρα που η στάθμη των ωκεανών αυξάνεται μαζί με την παγκόσμια ανησυχία, υποστηρίζει ότι μόνο αυτού του είδους η τολμηρή δράση από τη βάση έχει μια πιθανότητα να μας κινητοποιήσει να αγωνιστούμε για τη ζωή μας όσο ακόμα υπάρχει χρόνος.

Με ανταποκρίσεις από τον μεταμορφωμένο σε φάντασμα Μεγάλο Κοραλλιογενή Ύφαλο έως τους πνιγμένους στους καπνούς ουρανούς των βορειοδυτικών ακτών των ΗΠΑ, και από το σαρωμένο από τυφώνα Πουέρτο Ρίκο έως το Βατικανό που συνειδητοποιεί την ανάγκη για ριζική αλλαγή, η Κλάιν καταλήγει ότι, για να μπορέσουμε να αντιμετωπίσουμε την υποξιακή κρίση της κλιματικής αλλαγής, χρειάζεται να μεταμορφώσουμε τα συστήματα που τη δημιούργησαν.